

stichting werkgroep
milieubeheer rhenen

1994 nr. 2

NIEUWSBRIEF

In Dine Prijs

secr.	W. Cobben Utrechtsestraatweg 21 3911 TR RHENEN 08376 - 12147
penningm.	L. Deurvorst Beukenlaan 20 3911 XK RHENEN
gironr.	2911077

Even voorstellen: nieuwe voorzitter.

Nadat Els Heyboer ons was ontvallen, zochten we naar een invulling van het voorzitterschap van onze Werkgroep, maar omdat de actieve ledenkern nog al is afgeslankt, boden zich geen bosjes mensen aan. Uiteindelijk was Dirk Prins bereid het te doen, hoewel hij eigenlijk al actief is in verschillende andere verenigingen en verbanden, en ook nog (psychologie/filosofie) studeert, naast zijn part time leraarschap (biologie vwo-havo) aan een Dag/Avondschool in Den Bosch, en dus niet zit te springen om nog meer klussen.

Zijn belangstelling gaat, zoals bekend, vooral uit naar de groene poot van de milieubescherming, zoals moge blijken uit de volgende regels, waarin hij iets vertelt over een deel van zijn activiteiten.

-- Bemocienissen met het "groen" in Rhenen heb ik sinds ca. 1981, toen ik begon te experimenteren met kruidachtige bodembedekkers, allereerst de (witgekleurde) gele dovenetel, door deze zelf aan te planten aan het Paardeveld op een erosiehelling onder eiken. Dit voldeed uitstekend, een blijvende kruidenwoekering die het afgevallen blad vastlegde! Jaren later is de gemeente ook zelf veel van deze dovenetel gaan planten, o.a. in het aanvankelijk zo kaal geschoffelde bosplantsoen achter de Kleine Kampenflat, waar dat nu al weer jarenlang goed functioneert. Ook elders oefent het nu zijn dubbele effect uit: extensief (ecologisch) beheer zonder allerlei gerommel in de grond (dat onnodige kaalschoffelen...!), en toch ook wat mooier in aanblik dan grove graspollen, brandnetels, ridderzuring, die er anders gaan groeien.

Samen met Grietje van der Voet, Wies Cobben, en Hans Aardema schreven we een groennota, die aan de wethouder (Vink) is aangeboden. Er werden daarna nieuwe projecten gestart, o.a. met bewoners, bijv. Seringplantsoen en Groeneweg (met plantenmateriaal van mij), en op scholen (zowel bij Cunerashool als Platanenschool had ik een eigenhandig project). Helaas zijn de meeste hiervan later weer gestopt, maar naderhand plantte ook de gemeente in vele straten in de boomspiegels muizencoer aan (die ik voor hen kweekte bij de oude begraafplaats), gevolgd door een uitgebreide kruidachtige bodembedekking met meerdere soorten (met weer plantjes o.a. van mij) op de hellingen bij de molen in het Elizabethplantsoen (Wies Cobben en ik hadden op tekening aanplantsuggesties gemaakt!). Deze voldoet nog steeds, hoewel er aan de zuidzijde nu brandnetels, haagwinde, e.d. in zijn gaan groeien, die men er niet uithaalt omdat de helling te steil (onbegaanbaar) zou zijn...

Intussen had ik in 1987 voor het gemeentelijk plantsoenpersoneel een cursus van 4 bijeenkomsten verzorgd onder de titel "Kennis en gebruik van kruidachtige planten in de plantsoenen", waarin ik aan de hand van zelf geschreven teksten en veel diamateriaal nogmaals wees op het belang van het ontwikkelen van een gestuurde kruidenonderlaag: als je gifloos, extensief en ecologisch wil werken moeten er niet alleen bomen en heesters zijn! Ook dat heeft bijgedragen aan een geleidelijke attitudeverandering, hoewel er ook nu nog erg veel wordt geschoffeld, een handeling die je eindeloos (en op de meeste plaatsen onnodig) moet herhalen. Hieruit heb ik een cursusboek samengesteld, waarvan door het hele land, na een aankondiging in het blad Tuin en Landschap, zo'n 130 exemplaren zijn verkocht. Voor Schiedam moest ik het zelfs herschrijven, n.l. aanpassen aan de andere grondsoort...! Tevens heb ik vervolgens voor een aantal plantsoendienstendinsten door het hele land cursussen van 4 bijeenkomsten verzorgd aan de hand van dit cursusboek en een menigte diabeelden, die de hovenier vaak meer zeggen dan veel theoretisch gepraat. Zo moest ik 4 x op en neer naar Schiedam, Leeuwarden, Zutphen, Hoogeveen, Winterswijk, Ermelo. Zakjes zaden uit de eigen tuin nam ik ook mee!

Wat ik wel ontdekte, was, dat een redelijke soortenkennis van de inheemse flora eigenlijk een vereiste is voor een goede omschakeling in werkmethode,

zowel bij de werker in het veld, als de chef, maar ook bij de ontwerper. En dat is helaas meestal te veel gevraagd..., om tevens maar te zwijgen van de politieke beleidsmakers en het publiek, welke ook geen idee hebben hoe een meer natuurlijk groen er uit kan zien en welk onderhoud daar bij hoort. In enkele gemeentes lukte het toch wel aardig, bijv. al jaren geleden in Amstelveen, Zwolle, Lelystad, Ede; eigenlijk steeds omdat er in de groentop een enthousiaste "afwijkeling" zat, die de anderen meesleepte. Bij een goede aanpak krijg je niet alleen maar distels en brandnetels.

Uiteindelijk werd in 1990 ook in Rhenen het gif geheel afgeschaft, wat toch een positieve ontwikkeling is, waaraan leden van onze Werkgroep toch hebben bijgedragen. Helaas is het gif dit jaar op de straten en trottoirs weer teruggekeerd, omdat men bang is te veel gras te krijgen in het plaveisel, en men het wegborstelen met de metalen borstels ook eens wil onderbreken i.v.m. de mechanische schade aan de stenen en tegels. Volgend jaar wordt er dan weer wel geborsteld. En in de plantsoenen komt het gif in elk geval niet meer terug!

Mijn grootste wens blijft, dat de hoveniers, en allereerst chef en ontwerper, toch nog totaler op de toepassing van kruidachtige bodembedekkers overgaan. Daarbij moet men, in plaats van de gebruikelijke extreme keuze tussen of alle ondergroei (herhaalde keren per jaar) totaal wegschoffelen of alles maar laten groeien (wat veel gras, brandnetels, enz. geeft), overgaan op selectief wieden tussen hetzij spontaan verschenen soorten zoals nagelkruid (deze heb ik ook nog aangeplant langs de Oude Veenendaalseweg, als vervanger van de brandnetels!), stinkende gouwe, dagkokoeksbloem en look-zonder-look, dan wel tussen aanplant van gele of gevlekte dovenetel, hondsdrif, kleine maagdenpalm, aardbei, Waldsteinia, ooievaarsbeksoorten, en dergelijke (liever niet klimop, want die gaat alles overwoekeren). Bij de molen en in het Elizabethplantsoen is dit dus deels gerealiseerd, maar verder uitbreiden is nodig, zelfs in het zogenaamde sierplantsoen, want er is nog veel te veel kale (zwarte) grond. Voorwaarde blijft: méér kennis van de inheemse plantensoorten!!!

Al weer geven burgers, ook leden van onze Werkgroep! zoals Hans Aardema en Sam Veen, het goede voorbeeld, door zelf het onderhoud te adopteren van de smalle groenstroken met sierheesters in de Beukenlaan en de Ericalaan. De gemeente had de bewoners daar voor de keuze gesteld, of de heesters te vervangen door (saaie, goedkoper te onderhouden) grasstroken, of zelf het onkruid te gaan verwijderen. De bewoners kozen voor handhaving van de heesters, maar doen nu zelf het onderhoud. Alleen jammer, dat dat vaak op kaalschoffelen uitdraait en niet op het ontwikkelen van een kruidenlaag onder

het houtige gewas. Hans Aardema doet dat laatste wel, zodat in "zijn" rozenperk steeds meer wit vetkruid en muurpeper (twee Sedumsoorten) naast viooltjes gaan groeien, en dat vermindert steeds verder het onderhoud. Waarom brengt men dat soort creativiteit bij de gemeente niet op?!

Een andere positieve ontwikkeling is het onderhoud van aanwonenden van de zogenaamde boomspiegels of boomkranen in de trottoirs, na aanplant van bodembedekkende soorten of spontaan gegroeide planten, bijv. in de Dahliastraat, Asterstraat (ik houd er zelf verschillende bij, waaronder een paar grotere plekken pal voor mijn huis, met vele soorten planten er in), en Ericalaan. De gemeente schoffelt nu alleen die boomkranen die niet door aanwonenden worden onderhouden. Laat iedereen dus wat doen!!

Het experimenteren door de gemeente met zogenaamde wilde bloemenmengsels is helaas een mislukking (zie rand grote grasveld bij Bergweg, en nieuwe bermen Nieuwe Veenendaalseweg), ten eerste omdat de gebruikte soorten helemaal niet inheems zijn, en ten tweede omdat je er toch wel selectief in moet wieden. Er trad snel totale vergrassing op. Waarom gaat de gemeente niet eens kijken hoe ze dat in Ede of (vooral) Amstelveen aanpakken?!

Intussen is er nog wel overleg met de gemeente over de ontwikkelingen in het groen: Ko Steenman en ik hebben commentaar geleverd op het herschreven Groenstructuurplan, en de meeste van mijn talrijke opmerkingen (totaal 8 blz.) zouden ze overnemen. Helaas miste ik de busronddrit met gemeenteraadsleden langs het groen, omdat ik nog een andere vergadering had. Verder heb ik op 20 april een uitvoerig rapport over de ontwikkelingen (met de terugkeer van interessante plantensoorten!) op de ecologisch beheerde Koerheuvelakker "officieel" aangeboden aan wethouder Vink na het vertonen van enige dia's, met een verslag in de plaatselijke bladen. Al eerder in de afgelopen jaren heb ik meer van dergelijke rapporten, beheersaanbevelingen, en planten- en vlinderinventarisaties overgedragen, bijv. over de grasstrook bij de Kastanjelaan en de bermen van de Autoweg in de Stadsbossen.

Vanwege de lengte van het voorgaande, beperk ik me tot slot tot een opsomming van een aantal van mijn andere activiteiten.

-- Voor het Utrechts Landschap doe ik ook veel: het maken van planteninventarisaties en schrijven van rapporten over natuurgebieden zoals de Blauwe Kamer en Grebbeberg, rondleiden van groepen in de Blauwe Kamer, uitleg over de aanwezige plantensoorten in ditzelfde gebied aan de andere rondleiders (flinke groep!), ca. 8 x per jaar een verhaaltje schrijven over wat er op een bepaald moment bloeit en zingt of vliegt in dit gebied voor de (vele!) bezoekers, jaarlijks overleg over alle Rhenense gebieden van het U.L., enz. Ook foto's/dia's lever ik.

-- Bijwonen van allerlei vergaderingen, o.a. van de Klankbordgroep Binnenveld (zo heb ik kritiek geleverd op de plannen om een fietspad door te trekken langs de Grift, terwijl er goede alternatieven zijn; al eerder protesteerde ik tegen een kanowedstrijd op de Grift), Klankbordgroep Gelderse Vallei (ammoniakreductieplan, begrenzing Ecologisch Hoofd Structuur, etc.), Overleggroep Heuvelrug (Streekplan, Waterhuishoudingsplan, Nationaal Park Heuvelrug, enz.)

-- Activiteiten als natuurbeschermingssecretaris van de KNNV, Vereniging voor Veldbiologie, afd. Wageningen en Omstreken, en als lid plantenwerkgroep van deze zelfde vereniging. Zo inventariseer ik gebieden van 1 bij 1 km voor Rijksherbarium Leiden, waarin ik vaak zo'n 240 inheemse plantensoorten in 1 seizoen vind! Ook deelname aan of leiden van gezamenlijke excursies, en schrijven van inventarisatierapporten, die soms tot een "echte" publikatie leiden. Ook voor vlinders maak ik lijsten.

-- Voor de Westpoort verzorg ik elk voorjaar een cursus (met veel dia's; ik ben vaak met fototoestel op stap) onder de titel "Wilde planten, vogels, en insecten". Erg leuk om ogen en oren te openen; natuurkennis kan niet breed genoeg worden verspreid! Eind jaren zeventig had ik het in "Rhenen maakt Rhenen wijzer" nog alleen over de inheemse plant in berm en eigen tuin, maar ook de vogelgeluiden (vooral ook buiten!) vindt men zeer interessant.

Overigens ga ik vooral in het winterseizoen met mijn fraaie plantendia's het hele land door, voor lezingen met name bij de "Groei en Bloei"-afdelingen, om daar de wilde plant voor eigen tuin en plantsoen te "promoten", of met een kleurig reisverhaal uit een interessant Europees land. Zakjes zaden neem ik mee, zodat ze een beginnetje kunnen maken! Opgepotte planten distribueer ik ook. Mijn tuin is trouwens te bezoeken: ca. 300 plantensoorten, meest inheems. Na een telefoontje is men welkom! - ook voor zakjes zaden en plantjes (tegen kostprijs).

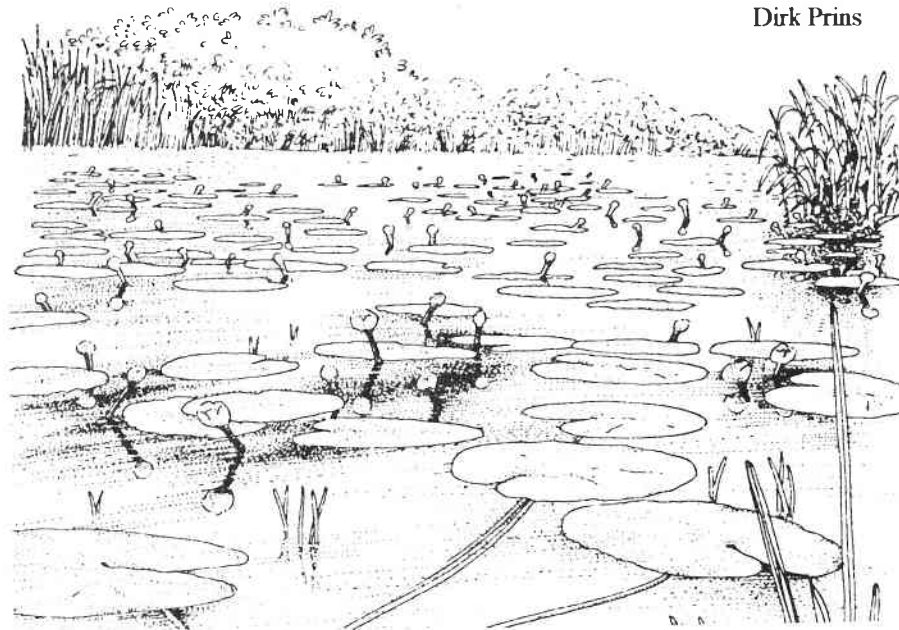
-- Wies Cobben en ik hebben, samen met een plaatselijke allergoloog, een

milieudag over voeding en milieu verzorgd op de Rhenense Scholengemeenschap (mijn bijdrage ging over de positieve betekenis van onkruiden). Vroeger heb ik op basisscholen ook wel vogelgeluiden laten horen, met dia's van de vogels zelf er bij. We willen als het kan weer meer aan dit soort educatie gaan doen (alleen maar bezwaarschriften schrijven is ook niet alles!). Wie wil meedoen?!

-- In het winterseizoen probeer ik zo veel mogelijk zaterdagochtenden mee te doen met onze wilgenknotgroep, die onder de organisatorische leiding staat van Peter de Boer en aan een belangrijk stukje landschapsverzorging doet (kijk maar eens bij Achterberg en Elst!). Laten meerderen zich aansluiten bij dit gezellige, nuttige, en gezonde werk!!

Tot slot moet ik opmerken, dat de Werkgroep Milieubeheer Rhenen zich niet alleen met "groen" en natuur bemoeit, maar ook met de "grijze" poot van de milieubeweging, dus kwesties rond (al of niet chemisch) afval, planologie en bebouwing (denk maar aan de jachthaven, Palmerswaerd, Koerheuvel), energiebesparing, enz. Graag zouden we zien, dat er weer wat meer mensen actief worden in de Rhenense milieubeweging!! "Alleen" maar meedoen aan het winterse wilgenknotten is ook al prima!!

Dirk Prins

Duurzame voeding

De lezingen over Spiritualiteit en Landbouw, en de kreet van Dirk Prins "De begeleidende akker onkruiden zijn weer terug op de Koerheuvel", gaven me antwoord op een vraag, die sedert mijn kinderjaren was blijven hangen, nl.; het nut van het 3-slag stelsel, uit de tijd van Karel de Grote, het braak leggen van het land ééns in de drie jaar.

Ik besepte opeens, dat de akker en weide kruiden, die zich in zo'n jaar massaal kunnen ontwikkelen een heel belangrijke functie vervullen voor de grond en het erna geteelde voedselgewas.

Ieder kruid bevat specifieke mineralen, met vaak zeldzame spore-elementen, die met behulp van een veelvoud aan bodem organismen, in een gezonde grond tenminste, uit de gronddeeltjes worden gevormd.

Na vergaan van de kruiden komen deze mineralen ten goede aan de voedselgewassen, die daardoor specifieke smaken hebben, en door de vibratie van deze mineraal kristallen afweer geven tegen ziekten en plagen.

De koe in India, die heel veel mineralen in zijn mest verzamelt, als heilige wandelaar in de bossen etend, wordt er in hoge ere gehouden. Haar mest zorgt voor vruchtbaarheid, een gezond gewas en gezondheid voor de mens.

Bij gebruik van kunstmest zijn de onkruiden niet meer in de hand te houden, als ook aantastingen door ziekten en plagen. Dit noodzaakt tot het gebruik van herbiciden en vele soorten gewasbeschermingsmiddelen. Niet alleen wordt hierdoor de grond verarmd en lui; ook de produktie en toepassing van gewasbeschermingsmiddelen zijn voor mens en milieu slecht.

In de 3de wereld landen sterven jaarlijks vele mensen als gevolg van het spuiten met bestrijdingsmiddelen.

De specifieke mineralen, die in biologisch verbouwd voedsel voorkomen, zijn ook in ons eigen lichaam voor goed functioneren onontbeerlijk. Gebrek hieraan in ons gangbare voedsel kan een oorzaak zijn van ziekten en kwalen; smaakverlies van het voedsel is een ander gevolg. Ook dit wordt industrieel opgelost !

Deze onderwerpen kwamen aan de orde op een Milieudag Duurzame Voeding op de Rhenense Scholengemeenschap aan de Nw. Veenendaalseweg op 27 Mei : Wat je eet, dat ben je !

Dirk Prins liet de leerlingen de kruiden zien op dia's, in 't veld, en in de brochure die was samengesteld voor die dag.

"Ecologisch voedsel kan vele kwalen voorkomen". Hierover sprak de ondergetekende.

Dr. Kamsteeg, dir. van de Allergie-Informatie-Stichting (Heerenstr. 69 te Rhenen) gaf aan de hand van dia's een uiteenzetting over de verschillende verschijnselen van allergie en oorzaken: o.a. de verschillende toevoegingen aan eetwaren, die met op de verpakkingen, al of niet verbloemd kan vinden.

Onder leiding van Milieuconsulente Ir. v. Houdt en kookleiding van de school, werd een ecologisch-vegetarische maaltijd gekookt en gegeten.

Over voedsel, allergie en milieu sprak Dr. Kamsteeg op 10 maart in het Dorpshuis te Elst, voor donateurs en belangstellenden.

Hoe mooi en aantrekkelijk de etenswaren ook verpakt zijn, kijk vooral naar de opsomming van de ingrediënten. Veel additieven (zgn. hulpstoffen) hebben nare gevolgen, en allergische reacties kunnen heel vervelend zijn.

Wies Cobben.

Symposium "Inter(agri)cultural dialogue"

9 maart in Wageningen.

Agricultuur en spiritualiteit.

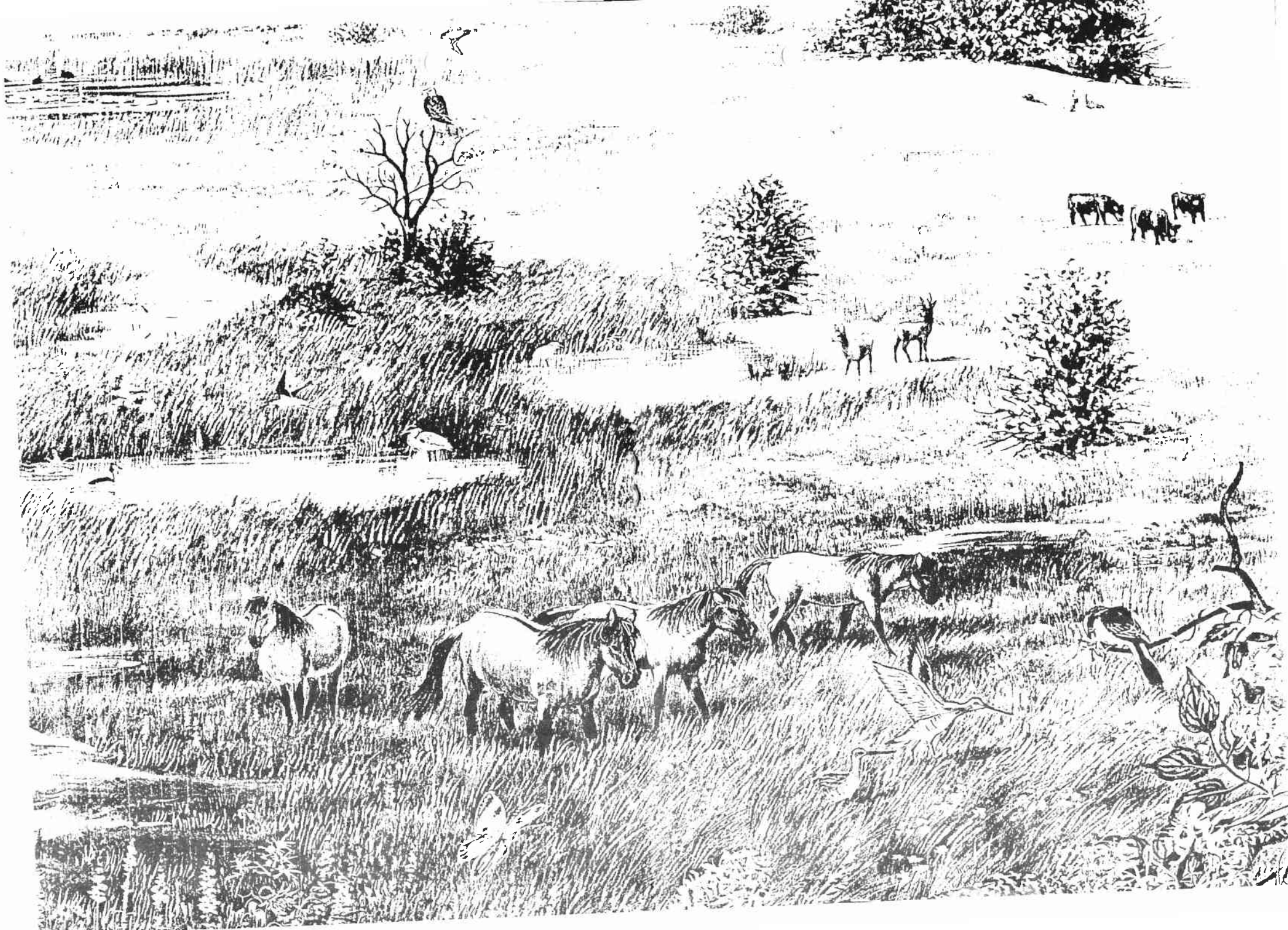
Hierover bezonnen zich zo'n 250 mensen, vooral studenten, op internationaal niveau.

De eerste spreker, Prof. Dr. Gerrit Huizer, directeur van het Derde Wereld Centrum van de Katholieke Universiteit te Nijmegen, vertelde over zijn eigen ervaringen in derde wereld landen, oftewel het arme zuiden.

In El Salvador werkte hij temidden van de plaatselijke bevolking op koffieplantages en in suikerrietvelden.

Deze mensen, die vroeger hun eigen produkten verbouwden om zichzelf te voeden en te overleven, werken nu voor rijke landeigenaren en verdienen een schijntje. Het zijn de agri-industrieën die de winsten opstrijken. Toch overleven deze mensen, ondanks hun armoede, en hebben ze hun eigen waardigheid niet verloren, dankzij een diepgewortelde spiritualiteit en hun verbondenheid met moeder aarde.

Hierdoor zijn ze in staat de harde manipulatie te verdragen. Ook in onze

westerse landen bestond vroeger dit gevoel van verbondenheid met de natuur. Het waren dikwijls de vrouwen die de geneeskrachtige kruiden kenden. Maar toen de wetenschap allengs de overhand kreeg, raakte men steeds verder vervreemd en deed de biotechnologie haar intrede, onder het motto: kennis is macht.

Het gevolg voor de arme landen is nu dat ze steeds verder in de macht komen en afhankelijk worden van ons "rijke" westen, van de vrije-markteconomie, die echter geen vrijheid geeft vanwege allerlei internationale afspraken die gemaakt worden.

Zo hebben in India de helft van de boeren hun eigen land opgegeven om produkten te verbouwen voor de consumentenindustrie.

Wat kunnen wij doen? Conclusie:

-Consuminderen

-Onderzoek naar wat agricultuur werkelijk is, en welke rol de huidige politiek speelt bij het in stand houden van deze situatie.

-De zuidelijke landen herstructureren wat betreft de landbouw, met alternatieve technologie.

-Een vriendelijke en begripvolle benadering van de inheemse boeren overal ter wereld om te komen tot kleinschalige projecten die afgestemd zijn op de plaatselijke situatie.

Na deze gloedvolle toespraak werd een diaserie vertoond afkomstig uit Noord-India, waar Vandana Shiva, activiste en schrijfster, winnares van de alternatieve Nobelprijs 1993, het woord voerde. Shiva ontving de "Right Livelihood Award" omdat zij als een van de eersten helder aantoonde hoe nadelig de gebruikelijke ontwikkelingsprojecten voor de plaatselijke bevolking en het milieu zijn. Haar inspiratie put zij uit het verzet van de plattelandsvrouwen uit haar geboortestreek tegen de verwoesting van de natuur om hen heen. Het is een strijd om de landbouwmethode te kunnen behouden die eeuwenlang en nu nog steeds de grondslag vormt van hun bestaan.

Dat zij succes heeft bleek al gauw uit de getoonde dia's. We zagen hoe de vrouwen in Noord-India zich verenigd hebben in corporaties en hun rijst weer verbouwen met traditionele soorten die geen pesticiden en chemicaliën nodig hebben. Zo hebben zij zich losgemaakt uit de wurgende greep van de agro-industrie die hun technologisch gemanipuleerde zaden met bijbehorende chemicaliën aan de plaatselijke bevolking proberen te slijten.

Scherp hekelde Shiva de arrogantie van de moderne technologie en toonde hoe, anderzijds, de 'koe-vererende' inheemse mensen met grote eerbied voor de natuur te werk gaan. Moeder Aarde is voor hen de Natuur en de creatieve

kracht zelve. Alles hangt samen en alles is een zelf-organiserend geheel, de bodemgesteldheid, het water van de rivier, de bergen, alle spelen ze hun onmisbare rol in het goddelijk spel van groei en afbraak.

Tenslotte sprak Prof. Henk Verhoog van het Instituut voor Theoretische Biologie van de Universiteit te Leiden. Hij ging vooral in op de historisch gegroeide achtergronden van onze huidige mentaliteit waar het 't natuurgebeuren betreft. Vroeger kende ook het Westen eerbied en ontzag, maar door de opkomst van mechanische denkers als Newton is de nadruk steeds meer op de wetenschap gekomen, en werd de mens steeds meer gezien als de dominante factor, die de natuur kon gebruiken en uitbuiten zoals het hem in de zin kwam. Een anthropocentrisch wereldbeeld, waarbij de mens apart staat en tegenover de natuur staat. Hierdoor ontstond de vervreemding waar we vandaag de dag zo aan lijden. Er is behoefte aan eco-theologie, een spirituele vorm van denken die ons weer in verwondering doet stilstaan bij de oneindige wijsheid van Moeder Natuur. Wanneer wij ons weer verbonden weten als deel van de natuur zelve, dan zullen wij ook in contact staan met deze wijsheid en weten hoe we zorgvuldig met alles moeten omgaan.

's Middags was er gelegenheid om in groepen te discussiëren. Het viel op hoeveel moeite men had met het begrip spiritualiteit (is dat zoiets als religie?). Het initiatief om verder te praten in een te vormen groep en regelmatig bijeen te komen zal misschien meer helderheid geven.

Het initiatief voor de gehouden conferentie ging uit van Crossroads, studentenpastoraat voor Nederlandse en internationale studenten, in samenwerking met de Thomas More Academie.

Lindy Deurvorst

Literatuur, toegankelijk voor donateurs

op Utrechtsestraatweg 21 (secretariaat).

Actieboek	
Stichting Natuur en Milieu	1989
Asbest	
Simonse H. & Tuinstra F.	1990
Balans van Alternatief Nederland	
Loesje en Partners	1993
Beschermershandboekje	
Utrechts Landschap	1994
Bestrijdingsmiddelen zwart gemaakt	
Vereniging Milieudefensie	1991
Biozelfbouw	
Bomen en wet	
Bomenstichting	1989
Dag van de toekomst	
Vereniging Milieudefensie	1983
De grenzen voorbij. Een wereldwijde catastrofe of een duurzame wereld	
Meadows, D.H., D.L. Meadows, J. Randers	1992
De groene consumentengids	
Consumentenbond	1992
De groene keuken	
Ekologische alternatieven Kleine aarde	
De groene wegwijzer	1992
De meest voorkomende vragen aan Milieutelefoon	
Vereniging Milieudefensie	1988
De Vitaminecultus	
Reijnders L.	1990
Dikke Karel en de aarde	
Stichting Milieueducatie	1983
Een gat in de lucht	
Vereniging Milieudefensie	1991

Een grondige zaak	
VAM	1979
Elektrische apparaten	
Vereniging Milieudefensie	1980
Elke dag telt	
WWF	1989
Energie	
Vereniging Milieudefensie	1988
Energie zat en toch een probleem	
Calmthout M.	1991
Energiebesparing en stadsverwarming	
Centrum voor energiebesparing	1988
Er staat niet op wat er staat	
Vereniging Milieudefensie	1984
Eten wat de grond schaft	
De Kleine aarde	1980
Feiten en cijfers	
Ministerie van Landbouw	1990
Gentechnologie in de supermarkt	
Alternatieve Consumentenbond	1994
Gids voor de Groene Consument	
Elkington J. & Hailes J.	1994
Granen	
Ecologische alternatieven Kleine aarde	
Groene Economie	
Dieren W.	1983
Grondvest diversen	
Handboek natuurmonumenten	1991
Het eindrapport	
Maatschappelijke discussie energiebeleid	1983
Het geïsoleerde huis	
De Kleine aarde	1978
Het landelijk gebied de moeite waard. Structuur-schema deel 2,3	
Groene ruimte	1993
Het milieu van de natuur	
Roos R. & Vintges V.	1991

Het nieuwe reizen zonder auto	1983
Het vergeten scenario Potma J.	1979
Het water van de Rijn Stichting Reinwater	1986
Holzschutz ohne Gift Weissenfeld	1988
Huisvuil Vereniging Milieudefensie	1988
Ideënboek Voorbeeldplannen Ministerie van VROM	1990
Isolatie warm aanbevolen Gasbedrijven	
Isolatiwegwijzer Sven	1979
Kamerkost Ecologische alternatieven Kleine aarde	
Laten we Utrecht schoon houden Provincie Utrecht	1989
Leef gerust milieubewust Ecologische alternatieven Kleine aarde	
Leven en later leven Natuurorganisaties	1989
Leven zonder gif Consumentenbond	1989
Milieubesparend huishouden Stichting Natuur en Milieu	1988
Milieu-crisis rechtvaardige verdeling Aktie Strohalm	1990
Milieuideënboek Centrum voor energiebesparende en schone technologie	1989
Milieutips Vroege vogels	
Milieuwetgeving 93/94 Koeman	1933
Milieuwetten zijn er niet voor niets Vereniging Milieudefensie	1978
Minder vlees geen probleem	

De Kleine aarde	1979
Naar een filosofie van verbondenheid Peterse G.	1991
Natuur en Landschap in de provincie Utrecht Provinciale Waterstaat Utrecht	1983
Natuur en Milieu Educatie	1991
Nestkastjes vogels Waveka	1981
Omkeren Aktie Strohalm	1993
Ook in de provincie Alliantie voor duurzame ontwikkeling	1991
Pak de fles Vereniging Milieudefensie	1982
Praktisch milieubeheer in en om het huis Vereniging Milieudefensie	1990
Rapporten v.d. studiec commissie intensieve veehouderij 1-12 Intensieve Veehouderij en dierenbescherming	1972-86
Schone auto valse hoop Vereniging Milieudefensie	1988
Toepassing van zonne-energie Gemeente Schiedam	1977
Verklarend Energiewoordenboek Bijnsdorp en Bosma	1983
Verminderen van tropisch hardhout Vereniging Milieudefensie	1989
Verven en Lijmen Stichting Natuur en Milieu	1984
Vervoer gevaarlijke stoffen Vereniging Milieudefensie	1981
Vlinderzoekkaart	
Voedsel Vereniging Milieudefensie	1990
Voedselvervuiling Natuur en Milieu	1986
Voor mij alleen macrobiotiek. Kookboek	

Was en schoonmaakmiddelen	
Vereniging Milieudefensie	1988
Werkmap energie	1982
Wilde planten van Utrecht	
Natuurmonumenten en K.N.N.V.	1984
Zelf brood bakken met natuurdesem	
Zonne-energie maar er werk van	
Vereniging Milieudefensie	1979
Zure regen	
VRM	1985
Zure regen. Zelf schade herkennen aan bomen	1985

Milieunummers

Politie Rhenen	
milieu-ambtenaar Hoogendorp	08376 - 19007
Gemeente Rhenen	
milieu-ambtenaar Haverkamp	08376 - 82272
Algemene Inspectie Dienst (AID)	
voor mestboekhouding, mestoverlast	
en bestrijdingsmiddelen	01720 - 73691
Inspectie voor milieuhygiëne	030 - 515500
Geluidshinder vliegtuigen	
(hoofdinspectie luchtmachtstaf)	06 - 0226033
of	
klacht inspreken op geluidsband,	
klager wordt teruggebeld	070 - 492300
Verontreiniging oppervlaktewateren	030 - 583580
Alarmnummer verontreiniging van de Rijn	085 - 615302
Stichting Reinwater	020 - 6719322
Provincie Utrecht	
informatie afvalverwerking, bodemvervuiling,	
stortplaatsen, e.d.	030 - 589111
Stichtse Milieu Federatie	030 - 544451
Milieutelefoon Milieudefensie	020 - 6262620
Stichting Natuur en Milieu	030 - 331328
Stichting Milieu Edukatie (SME)	
informatie over onderwijs, tentoonstellingen,	
lesbrieven, e.d.	030 - 802444
Alternatieve Consumentenbond	
voeding en gezondheid	020 - 6863338
	020 - 6863586
Centrum voor Energiebesparing Delft	015 - 131260
Stichting Voorlichting Energiebesparing	055 - 497911
Medisch Milieudeskundige	03404 - 87614
Nationale Ombudsman	070 - 3563563
Stichting Handhaving Milieurecht	020 - 6833243
Informatiepunt Wet Milieubeheer	070 - 3394110
Milieurechtswinkel Apeldoorn	055 - 220500